Britt-Marie Thurén

Platsens plats i det antropologiska arbetet

BRITT-MARIE THURÉN, professor i genusvetenskap vid kvinnovetenskapligt forum, Umeå universitet. Disputerade på en avhandling i socialantropologi, Left Hand Left Behind *(1989), och har tillsammans med Kerstin Sundman redigerat* Kvinnor, män och andra sorter – genusantropologiska frågor *(1997). Forskningsintresse: urban antropologi med inriktning på genus och kulturell förändring.*

Platsen har mestadels tagits för given i den klassiska antropologin, från Malinowski och framåt.[1] Malinowskis stora metodrevolution bestod ju just i det långa, lokaliserade fältarbetet. Studieobjektet brukade formuleras som "vad är X för slags plats?" eller "vad händer i X?" eller mer specifikt "hur ser fenomen Z (släktskap, försörjning, religion . . .) ut i X?". Analysen gick via de sociala relationerna inom en avgränsad kontext. Det var inte alltid en renodlat rumslig plats; kontexten kunde vara socialt men icke-rumsligt definierad, t.ex. en grupp nomader. Men en avgränsad samling människor följdes över så lång tid som möjligt. Det långa fältarbetet möjliggjorde nya djup i analysen, nya frågeställningar och ny säkerhet i tolkningen. Det var detta som gav antropologin dess moderna identitet.

Förvisso har det ändå sedan Malinowskis tid förekommit debatter om fältarbetets former. Alldeles särskilt har nackdelarna med avgränsningen i tid och rum skärskådats.[2] Alla slags samhällen är placerade i större kontexter, inget är helt isolerat. Men det är samtidigt uppenbart att kontexten utanför studiens fokus är viktigare i vissa fall än andra: komplexa samhällen, abstrakta studieobjekt, globaliseringsprocesser, osv.

Vartefter sådana fenomen blivit vanligare i den antropologiska repertoaren har kritiken intensifierats.

Nu problematiseras emellertid det klassiska fältarbetet på nya sätt. Malkki påpekar t.ex. att antropologer blir alltmer medvetna om att länkarna mellan människor och platser, mellan "identiteter" och "kulturer" blir allt otydligare (Malkki 1997:86). Både världens och vetenskapens utveckling gör det svårare att ta sådana länkar för givet och gör det mer intressant att studera "fleeting, transitory

phenomena that are not produced by any particular grammar." (87)

Vidare har olika globaliseringsprocesser blivit viktiga studieobjekt. Svenska antropologer håller sig väl framme på detta nya område. Pågående eller nyligen avslutade projekt handlar t.ex. om internationella yrkes- och företagskulturer (Tommy Dahlén, Christina Garsten, Helena Wulff), urbana deltidskulturer som shamaner (Galina Lindquist) och börsmäklare (Anna Hasselström), utspridda fenomen som diasporaer (Ulf Björklund) och religiösa nätverk (Eva Evers Rosander) samt ytterst mobila människor som utrikeskorrespondenter (Ulf Hannerz) eller kringresande musiker (Hasse Huss, Virva Vainikainen).[3] Vad jag vet har dock ännu ingen svensk antropolog studerat det Malkki vill kalla "accidental communities of memory" (1997:91), som t.ex. flyktingläger eller enstaka händelser som Woodstock-festivalen.

Nu öppnas alltså nya områden för beskrivning och de avgränsas på olika ledder. Det är en spännande utveckling. Den kräver att metoderna, både i datainsamling och analys, uppdateras.[4]

Mitt argument är att antropologins klassiska metod, deltagande observation under lång tid på en plats, har möjliggjort en särskild sorts analys som inte utförs inom någon annan vetenskap. Det vore synd om denna metod urholkades på grund av de nya omständigheterna. Låt oss värna om det som är bra med den! Men då måste vi anpassa och utveckla den så att inte dagens viktiga samhällsproblem blir otillgängliga för den. Jag erbjuder inga färdiga lösningar utan pekar på några svårigheter som måste urskiljas och beskrivas, innan vi går vidare, så att vi inte tappar bort oundgängliga verktyg i vår intellektuella utrustning.

Den rumsliga kontexten har blivit allt mindre relevant i och med de tekniska, politiska och sociala processer som binder ihop andra slags mer eller mindre globala sammanhang. Men den finns förstås fortfarande. De flesta människor bor på en plats och lever i ett socialt nätverk som i stor utsträckning också finns på den platsen. Och de flesta fältarbeten sker via en materiell mänsklig kropp på en materiell rumslig plats. Platsen kan också fortfarande utgöra ett studieobjekt i sig. Lokalsamhällesstudier är inte på modet för närvarande, men de ger ett slags kunskap som alltid kan göras relevant på något sätt. Det bestrider nog ingen.

Men det finns alltså andra studieobjekt också, och de kräver translokala eller mångloka fältarbeten.[5] Låt mig ta mitt eget arbete som exempel på tre ting: hur den teoretiska utvecklingen tvingar fram kortare och rörligare fältarbeten; hur metodproblemen kan se ut i sådana fält; och hur själva begreppet "en plats" måste ifrågasättas.

NÄR ÄR PLATSEN "EN"? BENITURIA OCH MADRID

Platsen man kommer till och sedan fältarbetar på är lika central i den metodologiska traditionen som idén att fältarbetet skall vara långvarigt och innebära nära kontakt med människor. Platsen markeras ofta i litteraturen: antropologen berättar om resan och ankomsten till Platsen, hon beskriver Platsen i stora drag innan hon går närmare in på sina frågeställningar, Platsen får ett namn, fiktivt eller inte, osv. Man kan tycka att Platsen romantiseras. Men det är naturligtvis ingen slump att antropologer känner behov av att markera dess existens.

Jag har gjort tre större fältarbeten. Inget av dem utspelade sig i någon liten by. Inget av dem var den sorts klassiska fältarbete där antropologen kan skaffa sig överblick över det mesta som händer på samma sätt som platsens vanliga invånare: genom att bo där. Jag har arbetat i stora städer, i ett europeiskt industrialiserat land, alltså under omständigheter som de klassiska antropologiska metoderna inte var tänkta för. Men jag är inte ensam om att anse att de klassiska metoderna – det långa fältarbetet, den ingående personkännedomen, det egna deltagandet i vardagslivet på platsen – ger en kunskap av ett annat slag än den som skapas inom andra samhällsvetenskaper. Därför måste vi försöka tillämpa dem i alla slags sammanhang. Det kräver att vi är kreativa och modifierar dem efter de krav som ställs av olika platser och olika problemformuleringar.

De två första gångerna jag var i fält kunde jag sätta platsnamn på projekten. Först var jag i en stadsdel i Valencia, Spanien, som jag kallade för Benituria. Att ge platsen ett fiktivt namn är också en gammal antropologisk sed, som sagt. Jag lade ner lust och energi på att uppfinna namnet Benituria så att det skulle låta valencianskt men ändå vara ogenomskinligt. Att Benituria låg i staden Valencia gick däremot inte att dölja. Det skulle ha förvrängt analysen.

Andra gången arbetade jag i Madrid, som har nästan fem miljoner invånare, så det namnet fick också stå som det var, men den sällskapsklubb där jag tillbringade mycket tid gav jag ett påhittat namn, Aguafría.

I min dator finns det mappar döpta till "Benituria" och "Madrid", och inuti Madridmappen finns det mappar döpta

Antropologen själv sittande beredd "på platsen".

till "Aguafría" och andra namn på platser som blev viktiga under arbetet, som "bokklubben" eller "gympan".

Men det tredje projektet har inget platsnamn. Det handlar om en spansk folkrörelse, grannföreningsrörelsen. Den är spridd över hela landet. När jag döper filer i datorn kallar jag projektet för CAVE, vilket är namnet på rörelsens landsorganisation.

Benituria var tydligt och klart en plats, socialt, kulturellt och rumsligt. Stadsdelen hade ett namn, dess namn var utsatt på kartan, figurerade i kommunal statistik, osv. Den var en plats i invånarnas ögon på ungefär samma sätt som en by är det: affärer, skolor och föreningar innehöll ofta namnet, de flesta hade släkt och vänner inom stadsdelen, och de flesta var överens om var gränserna gick.

Invånarna rörde sig förvisso över Benituras gränser. De flesta av männen arbetade på andra håll i stan och nästan alla, kvinnor och män, hade ärenden till andra delar av stan då och då. Men de hade sina mesta fritidsaktiviteter och sitt mesta umgänge i Benituria. De handlade nästan allting där. De som kunde tyckte det var en fördel att arbeta i Benituria. Och hemmafruarna tillbringade sin mesta tid där.

Mitt fältarbete fick helt naturligt samma gränser, och jag rörde mig inte utanför dem särskilt ofta. Det mesta av det jag var intresserad av hände inom detta område. Om jag gav mig iväg till andra delar av Valencia så var det för att följa trådar som rörde något som hade med Benituria att göra.

Men Benituria var ingen by. Det fanns faktiskt många trådar som ledde till andra delar av staden. Vidare fanns det i själva Benituria tjugofemtusen invånare – uppenbarligen kände inte alla alla. Jag blev tvungen att välja ut ett antal individer och ett antal mindre kontexter: huset där jag bodde, grannföreningen, en kvinnogrupp, ett par familjer som jag lärde känna närmare och deras släkt och bekantskapskrets, ställen som affärerna och skolportarna där kvinnorna träffades och pratade . . . Ett antal ställen, som ibland inte hade så mycket mer gemensamt än att de var belägna inom Benituria.

Betyder det att det var ett månglokalt fältarbete? Knappast. Men frågan går att ställa, för var och en av dessa särskilda kontexter *skulle* ha kunnat utgöra en hel lokalitet för ett fältarbete.[6] Att de kunde samsas under ett projektparaply berodde på att mina frågeställningar band ihop dem. Studien gällde förändringar i genusordningen. Dels ville jag veta vad olika slags människor sade om teman som rörde genus. Dels ville jag se hur kvinnor och män rörde sig mellan kontexter. Alltså valde jag att också vara rörlig, men inom en helhet som var både teoretiskt definierad (genusordningen), och rumslig, stadsdelen Benituria. Det var *praktiskt* att hålla sig inom en stadsdel. Det sparade tid, det gav djupare kännedom om människor och återkommande företeelser, och det var en avgränsning som passade fältet, eftersom människorna där såg stadsdelen som en naturlig ram för det mesta som var viktigt i deras liv. Det lagom avgränsade rummet gjorde det möjligt att undvika alltför snäva teoretiska ramar. Så kunde informanternas utsagor få avgöra vad som var genusrelevant i Benituria.

Det var alltså kombinationen av frågeställningar och fältets egna egenskaper plus en inte alldeles godtycklig men inte heller absolut given rumslig avgränsning som gjorde fältarbetet unilokalt. Inte hur stort området inom de rumsliga gränserna var. Det var inte platsen som definierade studieobjektet, utan jag hade tvärtom valt

en plats där det i förväg antagna och rumsligt mycket utspridda studieobjektet (den urbana spanska genusordningen) kunde fås att träda fram genom en analytisk framkallningsprocedur.

Även i Madrid måste jag skära ut hanterbara kontexter inom den alltför stora staden och även där gjorde jag det utifrån de krav som studiens syften ställde. Men här fanns några viktiga skillnader.

För det första är Madrid en mycket större stad än Valencia. De sociala nätverken är mycket glesare. Den berömda storstadsanonymiteten, den låga sannolikheten för slumpmässiga sammanträffanden, är mycket mer framträdande. Därmed är Madrid på sätt och vis inte en social plats, inte ens i den redan ganska låga grad som hela Valencia är det, och väldigt långt ifrån den byliknande graden av "plats-het" i Benituria.

För det andra valde jag inte ut en del av Madrid, en stadsdel, för mitt arbete där. Först valde jag på en annan ledd, nämligen klass. Benituria beboddes huvudsakligen av arbetarklass och jag ville jämföra resultaten därifrån med vad som hände inom medelklassen. Och när väl det valet var träffat, var det inte meningsfullt att välja en stadsdel med medelklassbefolkning för fältarbetet, för folk i medelklassen lever inte i stadsdelar på samma sätt som folk i arbetarklassen gör i Spanien. Medelklassmänniskorna i Madrid rör sig dagligen över hela stan. De arbetar, shoppar, går i skolor, umgås, osv. på mängder av olika ställen.

Men naturligtvis har de också tätare kontexter, ställen dit de kommer ofta, där det finns en social kontinuitet, där en del av anonymiteten, komplexiteten och storskaligheten avsiktligt väljs bort. En sådan plats är sällskapsklubbarna, oftast kallade tennisklubbar. Genom några goda vänner fick jag tillfälligt medlemskap i klubben "Aguafría". Där vistades jag ofta under fältarbetet och lärde känna många som i sin tur kände varandra. Där kunde jag iaktta och delta i lokala manifestationer av genusordningen.

Men det räckte inte. Klubben var tämligen enhetlig socialt och kulturellt. Jag ville ha bredare utblick över de ideologiska kontrasterna, så som jag hade haft i Benituria. Därför gjorde jag mig rörlig igen, och arbetade i föreningar, diskussionsgrupper, vänskapsgrupper och nätverk . . . Då träffade jag inte, som i Benituria, delvis samma människor, utan helt olika människor i de olika kontexterna. Sådant *är* livet i medelklassens Madrid. Relationer är sällan multiplexa, och på olika platser finns olika blandningar av människor. Mitt material blev alltså glesare. De blev svårare att kontrollera uppgifter eller följa trådar av relationer eller få olika versioner av skvaller kring samma händelser. På sätt och vis blev fältet multikontextuellt. Vilket alltså även Benituria var, men Madrid var det på ett sätt som fick tydligare konsekvenser för min kunskap.

CAVE: CONFEDERACIÓN DE ASOCIACIONES DE VECINOS DEL ESTADO ESPAÑOL (SPANIENS GRANNFÖRENINGSFÖRBUND)

I backspegeln kan jag se att jag har rört mig bort från lokaliteter, mot andra slags sammanhang, bort från det täta, byliknande, mot sammanhang som hänger ihop på andra sätt än att "alla känner alla" och som avgränsas på andra sätt än rumsligt. Det har blivit så därför att jag sökt efter frågeställningar som är meningsfulla i komplexa samhällen och urbana miljöer.

Nästa logiska steg blev att ta en enda

"Kulturell aktivitet" – klubbdamer besöker museer i grupp, med "lärare". Foto författaren.

kontext och studera den som ett socialt sammanhang. En "plats" fast inte rumslig. Det blev en folkrörelse.

De flesta som studerar sociala rörelser ser dem som problem eller studieobjekt i sig på ett eller annat sätt (vad krävs för att de skall ha framgång, vilka frågor ägnar de sig åt...). Jag ville däremot ta rörelsen *som* en plats, i betydelsen social kontext, och studera ett specifikt problem *i* den.

Det handlade fortfarande om genus. Alla tre projekten har kommit att handla om förändring, för det pågår intensiv förändring i Spanien. Vad gäller genus är nog det viktigaste som sker att allt färre företeelser definieras som genusrelevanta, och att genusmetaforer inte längre är lika centrala på lika många områden i det sociala livet. Men det politiska området är fortfarande tämligen genusdefinierat som manligt. Varför avgenusifieras då inte politiken i takt med övriga områden? Det var en aktuell politisk fråga för spanska feminister, och den var synnerligen teoretiskt relevant i ljuset av mina tidigare arbeten.

Grannföreningsrörelsen är en intressant kontext för denna fråga, för den är både representativ och originell. Den är representativ därför att den är en stor rörelse med närmare två miljoner medlemmar och bortåt tvåhundratusen aktivister; och den är väl spridd, det finns grannföreningar i alla städer och större byar i alla landsändar. Den är originell för i motsats till praktiskt taget all annan föreningsverksamhet i landet och alldeles särskilt den politiska sorten är den inte genusmarkerad. Män och kvinnor deltar i ungefär lika stor omfattning. Det såg alltså ut som om grannföreningsrörelsen hade speciella egenskaper vad gäller genus, och

detta något skulle kunna tänkas belysa förhållandet mellan genus och politik i stort.[7]

Det var alltså rörelsen som helhet som intresserade mig. Men inte *som* rörelse utan som en plats där jag kunde studera något *annat*. Studieobjektet kom först, platsen (dvs. rörelsen) sedan, och allra sist frågan om plats i bemärkelsen lokalitet, en rumslig plats. De frågor jag ville ställa om förhållandet mellan genus och politik krävde överblick. Frågorna var translokala. Om jag hade gjort fältarbete i en enda förening eller federation, hade jag fått problem med att placera in den i det ofrånkomliga sammanhang som hela rörelsen utgör.

DE KONCENTRISKA CIRKLARNA

Det är alltså långtifrån klart vad "en plats" är för något. Jag menar att det *teoretiskt* sett är mer en grad- än en artskillnad mellan CAVE-projektet och de båda andra. Samtidigt är gradskillnaden av sådan storleksordning att det i *praktiken* kräver andra metodologiska reflektioner.

Liksom i Benituria och Madrid har en frågeställning lett mig till en plats, inte tvärtom, och väl på plats måste jag därför analytiskt framkalla studieobjektet, genusrelationerna, i dess lokala form. Liksom Benituria och medelklass-Madrid var CAVE en meningsfull ram därför att den definierade en typ av genusrelationer, men liksom Benituria och Madrid var CAVE för stort att överblicka fullständigt, jag måste välja kontexter inom det.

Uttryckt på detta sätt framträder likheterna mellan de tre "platserna".

Men de var olika slags platser. Benituria och Madrid var rumsliga platser, CAVE en social plats. Man måste ju faktiskt vistas på rumsliga platser, eftersom man har en materiell kropp. CAVE var inte den sorts plats där jag kunde hyra en lägenhet. Jag blev tvungen att resa omkring, ordna fältarbetet i perioder. Jag besökte sex olika städer och vistades ungefär en månad i varje.

Det är givetvis helt omöjligt att göra ett fältarbete i traditionell mening på en månad. Men några grunddata krävdes på varje plats: om befolkning, försörjning, lokalpolitik, rörelsens lokala historia, hur staden fungerade som stad. Varje stads egenskaper var på olika sätt knutna till föreningsverksamhetens former. Studieobjektet omfattade inte någon stad i sig, däremot mönstret av likheter och skillnader. Allt var intressant, data hopade sig, överblicken hotades, och samtidigt kändes den kunskap jag kunde uppnå hela tiden fruktansvärt otillräcklig. På en månad hinner man nätt och jämnt bli säker på bakgrunden. Dessutom är en månad ytterst knappt med tid för att lära känna åtminstone några aktivister lite bortom "intervjunivån", plus träffa andra människor i staden för att höra hur icke-aktivister och icke-medlemmar ser på rörelsen, plus gå på några möten och delta i andra aktiviteter, plus lära sig rörelsens lokala historia och organisation . . .

Jag kände mig ofta som ett slags journalist. Malkki (1997) har nog rätt i att en väg att gå är att sluta dra klara gränser mellan antropologi och journalism och istället lära oss av journalisterna en del om hur man snabbt får fram data. Men då gäller det att ändå hålla i minnet att journalister och antropologer måste ställa olika krav på sina data, eftersom de skall använda dem på olika sätt. De etiska problemen ser också olika ut, ett viktigt tema som tyvärr inte får plats i denna artikel. Marcus (1995) föreslår ett antal metodologiska

spår, men de handlar om studieobjektets utformning och om analysen av data, inte om de praktiska problemen, konkret, i fält, däremellan.

Det gick helt enkelt inte att göra allt jag ville "i CAVE", och det jag gjorde kändes ibland klumpigt och brutalt. Givetvis insåg jag i förväg att det inte går att göra sex fullödiga fältarbeten på ett år. Jag tyckte jag hade avgränsat frågorna noga och valt frågor och platser så att jag hade mycket till skänks från tidigare erfarenheter, både privata och antropologiska. Ändå drabbades jag av akuta känslor av otillräcklighet på alla plan.

VARFÖR GÖRA ETT MÅNGLOKALT FÄLTARBETE, DÅ?

Något vinner vi med mångloka la fältarbeten, det är uppenbart, eftersom vi faktiskt börjat göra sådana, men annat går förlorat, det är lika klart.[8]

Att jag valde att göra ett mångloka lt fältarbete "i" CAVE berodde naturligtvis på att rörelsen är ett slags plats i sig och jag behövde överblick över den. Om jag i stället gjort fältarbete i en enda grannförening, hade jag fått tidsdjup och personkännedom och utifrån den lilla lokalen också kunnat skaffa mig det slags inifrån–ut-kunskap om de yttre cirklarna som deltagarna själva har och som antropologer ofta nöjt sig med. Men sådan kunskap hade jag redan genom tidigare fältarbeten och egna erfarenheter (jfr Thurén 1988). Nu sökte jag en annan typ av kunskap. Hur var rörelsen uppbyggd organisatoriskt? Vad försiggick på de olika nivåerna? Vilken roll spelade den i spansk politik? Hur stora var variationerna mellan regioner och mellan städer? Det kan ses som ett slags "bredd" men inte som att vinna bredd på bekostnad av "djup", för det teoretiska syftet var koncist och krävande: det gällde kvinnors deltagande i relation, dels till kvinnors vardagsliv i stadsdelarna dels till rörelsens speciella egenskaper: den informella mötesstilen, den typ av frågor man tar upp osv. För att veta vad jag talade om när det gällde sådana saker behövde jag kunna *generalisera* om rörelsen, men det *går* inte att göra en antropologisk analys med ytliga data för då blir det *fel*, t.ex. risk för övertolkning.

Mångloka la fältarbeten är oundgängliga för vissa studieobjekt och för vissa frågeställningar.

Vad gäller själva datainsamlingen, kan ett mångloka lt fältarbete också medföra vissa fördelar. Med lite tur kan man få, i större grad än i ett klassiskt fältarbete:

- *nya infallsvinklar* som leder till nya frågor;
- konfronteras med *samma problem* (de emiskt relevanta, i detta fall rörelsens aktiviteter, målsättningar och strategier) men i *varierande tappningar;*
- träffa *nya människor* som inte påverkats av vad de redan vet om antropologen;
- *många informanter;* det går inte att avgränsa en liten tät klump av socialt liv, men det går att få ytlig inblick i många sådana klumpar;
- *många händelser;* i detta fall demonstrationer, fester, lokala konflikter och dylikt; samtidigt fanns en viss typ av situation – föreningsmöten – som kom igen ideligen och som jag därför kunde generalisera om.

MEN . . .

Svårigheterna handlar om att uppnå den säkerhet i kunskapen på grund av kon-

textualisering och mångsidighet som är antropologins styrka och som är starkt beroende av att man verkligen kan sitt fält ordentligt. Med säkerhet menar jag absolut inte något slags övertro på vetenskapens objektivitet eller tillförlitlighet. Jag menar det djup, den täta etnografi, den mångsidiga kunskap och helhetssyn, de möjligheter till triangulering, osv. som endast det långa fältarbetet kan ge. Det är egenskaper som gör både mer traditionella strukturella frågeställningar och postmodernistisk reflexivitet möjliga och fruktbara. Med erfarenhet från två långa fältarbeten i bagaget märkte jag verkligen skillnad i CAVE.

När man vistas kort tid på en plats – även om man kan föra över viss kunskap från andra platser – blir personkännedomen oundvikligen ytligare. Samma sak gäller kännedomen om platsen som sådan och givetvis om relationerna mellan individer och mellan individer och händelser och platser.

Vad händer *mellan* de händelser man är med om?[9] Hur ser de processer ut som bygger upp relationer mellan människor och kulturella konstruktioner? Hur ser den ut, den stora zonen mellan det man upplever direkt och det man kan läsa sig till eller intervjua sig till; den zon som består av just det som den klassiska antropologin definierade som sitt viktigaste fokus: sociala relationer och kulturella konstruktioner, det som ligger mellan enskilda händelser och normativa konstruktioner. Att komma åt detta kräver ofrånkomligen *tid*.

I CAVE-projektet tog sig dessa nackdelar uttryck i sådana konkreta problem som:

- Det var svårt att veta vad för slags personer aktivisterna var. Mina kanaler för informativt skvaller var alltid begränsade. Det var inte ens lätt att få inblick i informanternas liv utanför rörelseaktiviteterna; de var mycket upptagna människor.
- Det var svårt att på så kort tid sätta sig tillräckligt väl in i lokalpolitiken. Jag fick berättelser och förklaringar, visst. Aktivisterna var intresserade av sin lokalpolitik, det var inte svårt att få rikligt intervjumaterial. Men lokal politik är ofta full av för-givet-taganden som kräver kontextkunskap. Ganska ofta fick jag mig till livs signifikanta anekdoter där själva poängen var underförstådd. Och det är ju just dessa underförstådda betydelser som står i centrum för det antropologiska intresset.
- Etiska eller kanske estetiska problem. När det är bråttom kan man inte vara alltför renlärig vad gäller hänsyn till när folk har tid, vad de vill berätta, hur man formulerar sina frågor, osv.
- Efter ett kort fältarbete smiter man iväg och slipper uppleva konsekvenserna av sina eventuella klavertramp eller feltolkningar. Det är inte bra, etiskt. Dessutom missar man ännu en klassisk källa till information – den nämligen att folk reagerar på antropologens misstag på sådana sätt att ny insikt uppstår.
- Jag hade nästan inga möjligheter att följa viktiga händelser över någon meningsfull bit av förloppet. Min kunskap fick formen av impressionistiska bilder där kanten skär rakt över meningsbildande figurer. Impressionisterna målade förstås som de gjorde därför att de menade att det är så verkligheten ser ut, utan givna gränser. En ram måste bli en brutal kniv. Kanske är denna nackdel då en fördel: man inbillar sig inte att just den period man själv råkar befinna sig på en plats är en "naturlig" avgränsning

och att "före" och "efter" kan utelämnas. Vilket man kan frestas till i det traditionella fältarbetet. Tiden är givetvis lika mångtydig och mångfasetterad som platsen. Men impressionisterna kunde räkna med att den som såg en tavla själv kunde fylla ut bilden av det som skars av. Motsvarande förståelse kan en antropolog sällan påräkna. Det är problemet med kontextualisering igen. Även om bilderna runt kanterna måste bli godtyckliga och skeva, kan en stor tavla innehålla fler fullständiga figurer än en liten.

- Fältarbetet blev känslomässigt påfrestande. En månad är trots allt tillräckligt med tid för att knyta kontakter som känns givande. Man sveper inte bara förbi, man hinner kanske engagera sig i något, man hinner få lust att fördjupa bekantskapen med några av dem man träffar – och just då är det dags att resa vidare!
- Jag blev ibland styrd av de personer jag lärde känna först. Detta är ett välkänt problem, men under långa fältarbeten hinner man, med lite tur och skicklighet, rätta till saker och ting. Kort tid på en plats betyder otillräckliga egna kontaktnät. Man kanske hjälpligt ritar sig en social karta, men man kan ändå inte navigera fritt på den. Man får begränsad kontroll över det egna agerandet.
- Skall man göra korta fältarbeten måste man ha något slags introduktion. Den styr för det första, som sagt, vem man kommer först och mest i kontakt med, vilket givetvis påverkar ens uppfattningar om helheten. Vidare beror väldigt mycket på hur introduktionen ser ut. Att, som jag i CAVE-studien, komma med rekommendationsbrev från högsta nivån inom en organisation öppnar givetvis dörrar, men det är nästan lika självklart att andra stängs och att alla kontakter påverkas.
- Slutligen vill jag nämna betydelsen av "credentials" vilket är något mindre konkret än rekommendationsbrev men något mer än trovärdighet. Det är en specifik grund för trovärdighet som är giltig i ett givet sammanhang. Det kan vara en kunskap, tidigare medlemskap, rätt ursprung, rätt erfarenhet. Det är alltid bra att ha credentials för att vinna tillträde och förtroende. I ett mångloklalt fältarbete är de nödvändiga, eftersom tillträdet måste vinnas snabbt och effektivt. Man måste då välja fält efter vilka credentials man har, för i motsats till rekommendationsbrev går de inte alltid att anskaffa. Detta innebär att det i mångloklala fältarbeten kommer att bli vanligare än i andra att antropologer studerar sådant de sympatiserar med.[10] Och en antropologs credentials påverkar säkert också själva analysen. Har man credentials i en viss kontext har man känslor och åsikter om den.

Alla dessa svårigheter och nackdelar kan sammanfattas i två ord: bristande kontextualisering. Men anledningen till att detta fältarbete *blev* mångloklalt var att jag hade behov av ett *annat* slags kontextualisering. Syftet med uppräkningen av svårigheter är att bidra till att lösa problemen, vilket allra först kräver att de blir synliga.

SLUTSATSER

Slutsatsen blir att vi måste göra mångloklala fältarbeten. Men vi är ännu inte särskilt skickliga på att genomföra dem. Jag har aldrig förut varit så övertygad om att

det långa intensiva fältarbetet på *en* plats är en fantastisk uppfinning!

Lösningen på dilemmat kan uttryckas trivialt: den månglokala antropologen måste som alla andra antropologer väga fördelar och nackdelar mot varandra, anpassa sig så gott det går till lokala förhållanden, samt vara realistisk och ärlig vad gäller gränserna för vad som är möjligt. Dessa råd är förvisso goda även vad gäller månglokala projekt, men de räcker inte till på långa vägar.

Mina lösningar under CAVE-arbetet bestämdes av hur just det projektet såg ut och av just min historia som antropolog och person. Finns det allmänna lösningar? Jag har svårt att föreställa mig hur de skulle kunna se ut. Men kanske att många samlingar ad-hoc-lösningar kan peka ut en riktning.[11]

För vi måste lösa dilemmat! Månglokala fältarbeten blir allt mer nödvändiga, om vi skall följa våra tankegångar dit de leder oss, till subtila fenomen i alla mänskliga samhällen. Det finns många fenomen i dagens värld som bör studeras med kvalitativa metoder men som inte återfinns på en enda plats. Just genusförhållanden är ett bra exempel. De kan studeras som de ser ut i t.ex. en stadsdel, stad eller region, i en familj eller i familjelivet över huvud, på en arbetsplats eller på hela arbetsmarknaden, osv. Men dessa olika genusförhållanden[12] är inte oberoende av varandra, och i den mån de motsäger varandra blir det särskilt intressant att undersöka hur folk handskas med motsägelserna och vilken dynamik som då skapas (Thurén 1996).

Månglokala fältarbeten måste göras, så vi måste hitta sätt att göra dem så bra som möjligt.

Våra sätt att arbeta praktiskt, i fält, ser fortfarande ut som om platsen vore huvudingången till den antropologiska kunskapen. Detta trots att den rumsliga platsen aldrig varit helt given. Den sociala platsen, däremot, ett nystan av relationer mellan människor, den har givit oss den omedelbara kontexten, de belysande exemplen, den täta etnografi som kan leda bortom det förutsägbara i analysen. Måste den ersättas? Kan den ersättas? Hur?

Jag tror inte att de nya metoder vi behöver handlar särskilt mycket om enkla tekniker i datainsamlingen. En del, jo, ofrånkomligen. Vi måste gå raskare fram, lära oss att zooma in. Vi har kanske en del att lära av journalister. Men vi måste också lära oss att inse när vi missar något viktigt. Det vi inte kan få reda på under ett kort nedslag, det skall vi lära oss att inte uttala oss om. Vad vi framför allt måste göra är att utveckla klarare samband mellan de frågor vi ställer och det empiriska material vi faktiskt har tillgång till.

Den avgränsade platsen och den tillräckliga tiden i fält – utan dessa två stadiga ben att stå på kan vårt analytiska bygge bli vingligt. Absolut kunskap är förvisso en chimär, men det finns olika grader av säkerhet, olika nivåer av överblick, osv. Jag tycker mig fortfarande urskilja ett särskilt kunskapsområde som kan kallas för antropologi därför att det inte liknar något annat. Antropologisk empiri kan ofta bidra med berättelser som berikar andra kunskapsmål, t.ex. reseskildringar, personliga vittnesmål, politisk journalistik eller litteraturkritik. Men antropologin har också ett eget. Det kräver respekt för social och kulturell komplexitet, och det kräver kontakt med människor, över tid, i deras omgivning, vare sig den är liten eller stor, fast eller flytande. Vi måste komma *dit* och stanna *kvar*, i någon bemärkelse. Om "dit" och "kvar" inte kan definieras rumsligt måste de definieras på något annat sätt.

NOTER

[1] Jag säger antropologi för enkelhetens skull, men jag inkluderar även de etnologer som använder fältarbetsmetoder. Det är ju nära besläktade discipliner. Jag vill passa på att tacka för stimulerande kommentarer från ett forskarseminarium på etnologiska institutionen vid Umeå universitet i oktober 1998!

[2] Jag tänker t.ex. på 1970-talets marxistiska kritik mot antropologins "ohistoriska" avgränsningar. Jfr också feministiska metoddiskussioner som långt före postmodernismen arbetade med formuleringar av subtila studieobjekt. (Mascia-Lees et al, 1989.)

[3] Några av dessa studier kommer att presenteras i en bok på svenska som är under arbete.

[4] Ansträngningar pågår givetvis. Se t.ex. Hannerz under utgivning, Marcus, 1995, Ortner 1997.

[5] Vad vi kallar den nya typen av fältarbete för är inte det viktigaste. Men olika termer kan peka på olika problem. Vi kan definiera det multilokala som ett fältarbete som omfattar ett antal olika platser som av någon anledning skall relateras till varandra på något sätt, och det translokala som ett fältarbete som fokuserar ett studieobjekt som inte finns på en enda plats men inte heller utgörs av ett visst antal platser. Distinktionen är dock inte alltid möjlig attgöra, vilket kommer att framgå av mitt CAVE-exempel. Förutom *trans-* eller *multi-* eller *mång-* eller *pluri-* eller *unilokala* arbeten kan man tänka sig *interlokala* arbeten, när det handlar om relationerna mellan orter. Fältarbeten kan nog också vara *alokala,* dvs. gälla icke-materiella företeelser t.ex. det slags virtuella verklighet som nu börjar studeras via virtuella fältarbeten i datorernas alokala eller *panlokala* värld. (Tack till deltagarna i ett forskarseminarium vid socialantropologiska institutionen i Göteborg, i maj 1996, för många förslag till termer!)

Trots allt måste antropologen kroppsligen befinna sig någonstans under fältarbetet. Antingen på en rumslig plats eller på flera. Studieobjekten är en annan sak, de kan vara trans- eller pan- eller inter- och så vidare. Men fältarbetena kallar vi enklast för en-lokala eller mång-lokala.

[6] På detta slags fältarbete finns många exempel. T.ex. Gullestad 1984, om en liten vängrupp; några kända studier om gator eller gathörn, som Hannerz 1969 eller Liebow 1967; om familjer som Lewis 1961; om arbetsplatser som Kondo 1990 eller Edelman 1997; osv.

[7] Om detta kan man läsa i Thurén 1997 och 1998, Thurén under utgivning, samt så småningom i den monografi som jag f.n. arbetar med.

[8] Och jag tror man skall akta sig för att se det enbart som ett val eller "trade-off" mellan djup och bredd. (Jfr Hannerz under utgivning.) Det är inte heller en inprickning på en skala mellan omöjlig absolut säkerhet och ovetenskapliga spekulationer. Det är inte ett val mellan olika slag av data, det är en svår balansakt mellan den teoretiska nödvändigheten av mångloka fältarbeten versus den metodologiska osäkerheten i de data de kan ge, ett dilemma som inte kan lösas genom något val utan enbart genom att överskrida det, dvs. genom teoretisk och metodologisk utvckling.

[9] Om det nu alltså finns något mellan. Några kolleger i Stockholm har gjort fältarbeten där den sociala kontexten var intermittent. T.ex. så kallade interkulturalister träffas på kurser och kongresser; däremellan har de, enligt Tommy Dahlén (1997), oftast ingen kontakt med varandra. Något liknande gäller de urbana neoshamaner Galina Lindqvist (1997) studerade. I CAVE-projektet fanns det dock definitivt fältkontexter som existerade före och efter mina nedslag.

[10] Ett allvarligt problem som då skulle kunna uppstå är att det skulle bli ännu ovanligare än det är att "studera uppåt" i kritiskt syfte. Laura Naders (1974) argument för nödvändigheten av detta är fortsatt giltiga.

[11] Tyvärr medger inte utrymmet att jag beskriver mina här. Men jag skall återkomma till det.

[12] Termen genusförhållanden har jag här valt som neutral övergripande term. Connell (1987) föreslår en rad mer exakta termer, bl.a. genusregim som beteckning på de genusförhållanden som föreligger inom en avgränsad kontext, t.ex. en institution, och genusordning som beteckning på alla genusförhållanden i ett givet samhälle, hela denna aspekt på samhällslivet.

LITTERATUR

Clifford, James, 1997. "Spatial practices: Fieldwork, travel and the disciplining of anthropology." I: *Routes. Travel and Translation in the*

Late Twentieth Century. Cambridge, Massachusetts and London, England: Harvard University Press.

Connell, R. W., 1987. *Gender and Power.* Cambridge, Polity Press.

Dahlén, Tommy, 1997. *Among the Interculturalists.* Stockholm: Stockholm Studies in Social Anthropology.

Edelman, Birgitta, 1997. *Shunters at Work.* Stockholm: Stockholm Studies in Social Anthropology.

Escobar, Arturo, 1992. "Culture, practice and politics. Anthropology and the study of social movements." I: *Critique of Anthropology,* 4:1992, s. 395–432.

Gullestad, Marianne, 1984. *Kitchen-Table Society. A case study of the family life and friendships of young working-class mothers in urban Norway.* Oslo: Universitetsforlaget.

Hannerz, Ulf, 1969. *Soulside.* Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Hannerz, Ulf, 1999. "Transnational research." I: Bernard H. Russell (ed.), *Handbook of Methods in Anthropology.* Walnut Creek, CA: Altamira Press, under utgivning.

Kondo, Dorinne K., 1990. *Crafting Selves.* Chicago and London: The University of Chicago Press.

Lewis, Oscar, 1961. *The Children of Sánchez.* New York: Random House.

Liebow, Elliot, 1967. *Tally's Corner.* Boston: Little, Brown.

Lindquist, Galina, 1997. *Shamanic Performances.* Stockholm: Stockholm Studies in Social Anthropology.

Malkki, Liisa H., 1997. "News and culture: Transitory phenomena and the fieldwork tradition." I: Gupta, A. & Ferguson, J. (eds.), *Anthropological Locations.* Berkeley: University of California Press.

Marcus, George E., 1995. "Ethnography in/of the world system: The emergence of multi-sited ethnography." I: *Annual Review of Anthropology,* 24:1995, s. 95–117.

Mascia-Lees, Frances E.; Sharpe, Patricia & Ballerino Cohen, Colleen, 1989. "The postmodernist turn in anthropology: Cautions from a feminist perspective." I: *Signs,* 15:1989, s. 1–2.

Nader, Laura, 1974. "Up the anthropologist – perspectives gained from studying up." I: Hymes, Dell (ed.), *Reinventing Anthropology.* New York: Vintage Books.

Ortner, Sherry B., 1997. "Fieldwork in the postcommunity." I: *Anthropology and Humanism,* 22(1):1997, s. 61–80.

Thurén, Britt-Marie, 1988. *Left Hand Left Behind. The Changing Gender System of a Barrio in Valencia, Spain.* Stockholm: Stockholm Studies in Social Anthropology.

Thurén, Britt-Marie, 1996. "Om styrka, räckvidd och hierarki, samt andra genusteoretiska begrepp." I: *Kvinnovetenskaplig Tidskrift,* 3–4: 1996.

Thurén, Britt-Marie, 1997. "Mitt i vitlöken. Kvinnor och politik i en spansk folkrörelse." I: Thurén, B-M. & Sundman, K. (red.), *Kvinnor, män och andra sorter.* Stockholm: Carlssons.

Thurén, Britt-Marie, 1998. "Att erövra barerna: Former och platser för kulturell förhandling kring genus i Spanien." I: *Kvinnovetenskaplig Tidskrift,* 3–4:1998, s. 63–76..

Thurén, Britt-Marie, 1999. "The Spanish neighbourhood movement – a case study of grassroots politics." I: Goddard, V. A. (ed.), *Gender, Agency and Change. An Anthropological Perspective.* Under utgivning.

SUMMARY

The Place of the Place in Anthropological Work

Social anthropology rests to a great extent on its traditional method: long term participant observation in one place. Theoretical evolution as well as real changes in the world have meant, however, that such fieldwork is not always the best way to gather data, perhaps not even possible, in relation to problems that would nevertheless benefit from anthropological interpretations. This is a true dilemma that is forcing changes in our methods. The terms translocal and multilocal fieldwork have been coined. This article argues that we must find ways of adapting fieldwork to the new requirements without losing what is most valuable in the traditional method: the strong contextualization of knowledge which makes subtle analyses possible. Using three project of my own as examples, I show how my study of gender and change in Spain led me to progressively less village-like places, I question the very idea of "place", and I point to the risks inherent in short stretches of fieldwork. I can give no easy solutions, but I describe the dilemma, which must be the first step towards transcending it.